

TANBUR ÇALGISININ AKUSTİK ÖZELLİKLERİ VE SES ÜRETİMİ: GELİŞİM SÜRECİ

Öğr. Gör. Ümit BAYKARA

Doç. Dr. Müslüm AKDEMİR

İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Konservatuvar

Özet: Tanbur çalgısı, ülkemizde genellikle Klasik Türk Müziği ve Türk Halk Müziği'nin yanı sıra, çeşitli dünya müziklerinde ve orkestralarında da görülmektedir. Ancak, tanbur çalgısının uluslararası müzik camiasında daha geniş yelpazede yer alması hedefimiz olmalıdır. Bu nedenle çalışmamızda, tanbur çalgısının akustik özelliklerini ve ses üretimini araştırarak, karakteristik sesinin müziğe olan katkısına yönelik farkındalık oluşturulması amaçlanmaktadır.

Günümüzde halen gelişimini sürdürmekte olan tanbur çalgısının fiziksel yapısı, tellerin titreşimi, rezonans ve kullanılan perdeleme sistemleri üzerinde durulmaktadır. Tanbur çalgısının yapımında, gelişmeye yönelik gerçekleştirilen çalışmalar gerek icracılar vasıtasıyla gerekse çalgı yapımcıları tarafından yürütülmektedir. Bu çalışmalar, tanbur çalgısında fiziksel değişimlere sebep olmaktadır. Yapımcı ve icracıların daha iyiye ulaşma isteği, tanbur çalgısının yapımına yönelik üzerindeki etkisi hızlanarak devam etmektedir. Ayrıca, çalgıyı icra eden sazandelerin performansındaki gelişmeler artarak devam etmektedir.

Bu çalışmanın ilk bölümünde, fiziksel değişimlere uğrayan tanbur çalgısının kökeni açıklanacaktır. İkinci bölümde; yöntem, çalışma modeli ve sınırlılık yer alacaktır. Üçüncü bölümde, tanburun tarihi gelişimi ve tanbur çalgısının yapı elemanları aktarılacaktır. Son olarak, tanbur çalgısında ses üretimi ve etkileri açıklanarak, çalgının genel tonalitesine sunduğu katkı tartışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Tanbur, Çalgı Yapım, İcra, Ses, Akustik.

Abstract: The tanbur instrument is commonly observed in Turkey, primarily in the realms of classical Turkish music and Turkish folk music, and it also finds its place in various global musical genres and orchestras. However, our objective should be to enhance the international recognition of the tanbur within the global music community. Consequently, this study endeavors to cultivate awareness regarding the distinctive sound characteristics of the tanbur by scrutinizing its acoustic properties and sound production, with a particular focus on its contribution to music.

Presently, the tanbur instrument, undergoing continual development, is examined in terms of its physical structure, including aspects such as string vibrations, resonance, and the employed fretting systems. Advancements in tanbur construction are actively pursued by practitioners and instrument craftsmen alike. These endeavors result in tangible modifications to the physical attributes of the tanbur instrument. The shared aspiration of craftsmen and performers to attain superior outcomes propels a hastened trajectory of evolution for the tanbur. Furthermore, ongoing enhancements in the performance capabilities of musicians proficient in tanbur playing continue to unfold.

In the first section of this study, the origin of the tambour instrument undergoing physical changes will be explained. The second section will cover the methodology, the study model, and limitations. The third section will focus on the historical development of the tambour, transferring the structural elements of the tambour instrument. Finally, by explaining sound production and effects in the tambour instrument, the contribution it makes to the overall tonality of the instrument will be discussed.

Keywords: Tanbur, Instrument Making, Performance, Sound, Acoustic.

GİRİŞ

Tanbur çalgısı, günümüzde gerek icracılar tarafından gerekse yapımcılar tarafından kişisel denemeler ve istekler yoluyla dinamik bir değişim sürecine maruz kalmaktadır. Bu değişim süreci çalgının fiziksel özelliklerini etkilediği gibi akustik özelliğini de etkilemekte ve çalgının standart bir yapıdan ziyade özgür ifade biçiminin bir dışavurumu olarak

ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Özgür ifade biçimi zaman içerisinde tanburun gelişimine direk etki etmiş ve günümüzde de yoğun olarak kendini göstermektedir.

Çalgıların kökenine yönelik çalışmalar oldukça zorlu olabilmektedir. Geçmişe ait kalıntılar genellikle oldukça yıpranmış olmakla birlikte kısmi parçalar halinde de günümüze ulaşmış örneklerine rastlamak mümkündür. Fakat tartışmaya kapalı bütün ve iyi denebilecek örnekler ise oldukça azdır. Çalgı kalıntılarının yanı sıra gravür, resim, heykel ve madalyalar gibi insanların kendilerini ifade etmek için kullanmış oldukları nesnelerde çalgıların kökenlerine ait veriler bulmak mümkün olmaktadır. (Öksüz, 1998: 3)

Çalgıların kökeni ile ilgili araştırmalar göz önüne alındığında sadece çalgının fiziksel yapısının değil aynı zamanda ismiyle ilgili de değişimleri görmek mümkün olabilmektedir. Tanbur kelimesinin kökeniyle ilgili birçok farklı araştırma bulunmakla beraber en dikkat çekici ifadelerden biri Sümer müziği üzerine çalışmalar yapan Francis Galpin tarafından ortaya atılmıştır. Galpin'e göre Sümer Türkleri tanbur çalgısına pantur ismini vermişlerdir. Kelime ise bölündüğünde pan: yay, tur: küçük şeklinde anlaşılmakta ve küçük yay anlamını ifade etmektedir. (Galpin, 1937: 35)

Tanbur, çalgı sınıflandırmasında “cordophones-telli çalgılar” içerisinde yer almaktadır. Günümüzde dil kurallarına göre Türk dil kurumunda yazılışı “tambur” olarak ifade edilmekle beraber tarihi kaynaklar incelendiğinde bu çalgının adının “tanbur” olduğu görülmektedir. (Tüfekçioğlu, 2021: 2485)

YÖNTEM

Tanbur çalgısının gelişimini, günümüzdeki durumunu, akustik özelliklerini, ses üretimini ve çalgının ne ifade ettiğini ortaya koymak için nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılacaktır.

Bu çalışmada, tanbur çalgısının tarihsel süreci ve bu süreçteki gelişiminin ortaya çıkartılmasında nitel araştırma desenlerinden kültür analizi ile birlikte tarihsel yöntem kullanılacaktır.

Araştırmamızın literatür sürecinde, tanbur yapımı ve tarihi hakkında kaynak taraması yapıldıktan sonra kaynaklar üzerine okuma yapılmıştır.

Sosyokültürel açıdan önemli bir çalgı olan tanbur, günümüzde Klasik Türk Müziği'nde, Türk Halk Müziği'mde, birçok farklı tarzda müzik

yapan orkestralarda, üniversitelerin müzikle ilgili bölümlerinde ve bireysel performanslarda icra açısından zengin bir üsluba kavuşmuştur. Bu zengin üslup beraberinde performans açısından daha iyi çalgıları ortaya çıkarma gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. İyi performans verebilecek çalgılara olan ihtiyaç beraberinde yeni yöntemleri ve bu sayede dinamik bir değişim sürecini beraberinde getirmiştir. Araştırmada, tanburun akustik ve ses üretimi üzerine yapılan bu çalışmalar yoluyla ortaya çıkan tarihsel gelişim, yapısal özellikler ve şekil farklılıkları problem durumu olarak belirlenmiştir.

Araştırmamızın problem cümlesi ise ‘Tanbur çalgısının akustik özellikleri ve ses üretiminin gelişim süreci nasıl gerçekleşmektedir?’ olarak belirlenmiştir.

Araştırmamızın kapsamı; tanbur çalgısının akustik ve ses üretimi alanında gelişim sürecini inceleyen literatür ile sınırlandırılmıştır.

BULGULAR

Tarih boyunca pek çok çalgı tanbur veya tanbura olarak isimlendirildiği görülmektedir. 15. yüzyıldan önce biçimlerinin birbirinden farklı olmasına rağmen uzun sapa sahip ve gövdeli çalgıların birçoğunun bu şekilde adlandırıldığı ve tanbur çalgısının kökenine inildiğinde ilk telli çalgıların doğuşuna kadar gidilebileceği düşünülmektedir. Ancak bu durum göz önüne alındığında dahi tanburun atasını tespit etmek için yeterli veri bulunmamaktadır. (Tuğrul, 2020: 5)

Araştırmalarda 10. ve 20. Yüzyıl Türk müziği tarihinde kullanılmış olan tanbur formları incelendiğinde fiziksel olarak armudi, dairevi ve damla şeklinde üç farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. 10. yüzyılda Fârâbi’nin Horasan tanburu ve 13. yüzyıl Anadolu Selçuklu Dönemi’nde Konya Köşkü çinilerinde betimlenen tanburlar armudi şeklindeki tanburlara örnek olarak gösterilebilir. Dairevi tanburlar ise 17. Yüzyıldan başlayarak 18. ve 19. yüzyılda karşımıza çıkmaktadır. Son olarak damla tipi tanburlar ise 18. Yüzyıl Kantemir Edvârı, Charles Fonton Şark Mûsikisi Kitabı, Kevserî ve 19. Yüzyıl Haşim Bey Mecmuası’nda görülmektedir. (Güneygül, 2020: 109-111)

Abdülkadir Meragi 15. yüzyılda Tanbur-i Şirvaniyan ve Tanbur-i Türki adlı iki türden bahsetmiştir, fakat bunlar günümüzdeki tanburlardan ziyade armudi şeklinde olup halk çalgısı olan bağlamaya benzer çalgılar olarak karşımıza çıkmaktadır. (Tüfekçioğlu, 2021: 2485)

Tanbur çalgısı kronolojik olarak 17. yüzyıldan günümüze kadar form olarak gözle görülür değişimlere uğramıştır. 17. yüzyılda teknesinin armudi biçiminde olması, kapağın sağ ve sol tarafında genellikle ardış ağacından yanakların bulunması, kapak bölümünün günümüze oranla daha kalın ve düz olması, perdelerin bağırsaktan bağlanması ve kaynaklarda farklılık görülmekle beraber genellikle beş telli olarak kullanılması değişimin nedenli büyük olduğunun anlaşılmasını sağlamaktadır. (Yıldırım, 2019: 47)

18. yüzyılda Derviş Mehmed Emin tarafından yazılmış olan Tanbur Risalesi'nde ve yine yakın dönemlerde yazılmış olan Hızır Ağa Edvârı'nda çalgıların perde düzenlerinin işlendiği görülmektedir. (Güneygül, 2020: 92-94) Dolayısıyla 18. yüzyılda tanbur nazari açıdan perdelerin gösterildiği daha itibarlı bir saz olarak karşımıza çıkmaktadır. Tasvirlerde çoğunlukla sekiz telli olarak karşımıza çıkan tanbur, kapaktaki yanakların kullanımdan kalkması ve teknenin armudi formdan yarım küre formuna geçmesiyle günümüzde kullanılan forma yaklaşırken, ses deliklerinin mevcudiyeti önemli bir değişim olarak bu dönemde karşımıza çıkmaktadır. (Yıldırım, 2019: 47)

Tanbur ile ilgili geçmiş örnekler araştırıldığında Londra'daki Victoria&Albert Museum'da bulunan Türk tanburu, sağlamlık bakımından günümüze ulaşan en eski örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Muhtemel olarak bu tanburun yaklaşık olarak 1850 yıllarında saraylı bir sazende için yapılmış ve bir süre kullanıldıktan sonra 1867 Paris sergisinde diğer Osmanlı eserleri ile birlikte teşhir edilmiştir. Bu sergi vesilesiyle South Kensington Museum tarafından satın alınmıştır. (Karakaya, 1988: 554)

Tanburi Cemil Bey ile 19 yüzyılın sonlarında önemli bir icra boyutu kazanan tanbur, form olarak nispeten büyük değişimlere uğramamıştır. Bu dönemde genellikle yedi telli olarak karşımıza çıkan tanburun teknesi büyük bir damla formunu andırırken perde sayısının net değildir. (Yıldırım, 2019: 48)

20. yüzyılda tanburun radyo icra topluluklarında kullanılmasıyla öneminin bir hayli arttığı görülmektedir. Bu dönemlerde kapağın kalınlığının azalmasıyla beraber teknedeki dilim sayısı arttırılmış, üst eşikte değişikliğe gidilmiş, bağırsaktan bağlanan perdeler yerini naylon perdelere bırakmış, cila ve tutkal çeşitleri artmıştır. Görülen bu önemli gelişmelerle birlikte günümüzde de sıklıkla karşılaşıldığı gibi tel sayısı yedi veya sekiz olarak belirli bir aşamaya ulaşmıştır. Bu veriler göz önünde bulundurulduğunda

tanburun günümüzdeki formuna ulaşmasında en belirgin değişimlerin 20. yüzyılda ortaya çıktığını söylemek mümkündür. (Yıldırım, 2019: 48)

Tanbur Çalgısının Yapı Elemanları

Tanbur çalgısı yapısal olarak incelendiğinde, karşımıza belirli yapı elemanları çıkmaktadır. Bu yapıda; tekne, kapak(göğüs), sap, perdeler, burgular, eşikler, teller, cila ve mızrap önemli bileşenler olarak ele alınabilir. (Kahyaoğlu, 2017: 72-83) Bu yapılar sese etkisi bakımından birbirlerinden ayrılan ve farklı görevleri üstlenerek çalgı performansının arttırılması için üzerine geliştirmeler yapılan elemanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tanbur genel olarak mikrotonal ses sistemine uygun bir perde düzenine sahip olan bir çalgıdır. Belirli bir akort standardı olmamakla beraber perdeler de yapımcılara göre farklılık gösterebilmektedir. (Özdemir, 2009: 27) Ayrıca perdelerin hareket ettirilebilir olmasıyla icracılar da perdeleri istedikleri yerlerde konumlandırabilmektedirler. Özellikle Türk müziği özelinde düşünüldüğünde hareketli perdelerin bulunması bu alanda icranın kişisel özelliklerini de ön plana çıkartabilmektedir.

1976 yılında ilk kez kurulan İstanbul'daki Türk Müziği Devlet Konservatuarı Çalgı Yapım Bölümünde Türk Müziği çalgılarıyla ilgili önemli çalışmaları bulunan Cafer Açın'ın da tanbur çalgısı ile ilgili önemli çalışmaları bulunmaktadır. (Işık ve Uslu, 2012: 26) Açın'a göre tanbur sazının tekne yapımında genellikle vengi, tik, sedir, pelesenk, gül, erik, dut, çınar, ceviz, ardıç, abanoz, akçaağaç, kiraz, karaağaç, köknar, makase, maun, meranti, okalıptüs, paduk ve paorosa ağaçları tercih edilmektedir. Ses tablasında ise sesin iletkenliği bakımından ladin veya köknar ağaçları kullanılmaktadır. Sap bölümünde esnemeyecek ve direnci yüksek tercihen hafif ağaçlar işlenmektedir. Eşik olarak akçaağaç, ardıç, gül, paduk, paorosa, pelesenk gibi ağaçlar tercih edilirken burgular akgürgen ağacından faydalanılmaktadır. (Açın, 2002: 23-110)

Görüldüğü gibi Türkiye'de çalgı yapımı için kullanılan ağaç türlerinin çok çeşitli olduğu ortadadır. Gerek coğrafyası ile gerekse iklimi ile Türkiye'nin ağaç çeşitliliği açısından zengin olması, bu durumu etkileyen önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla ülkemizin, çalgı yapımı için kullanılan malzeme açısından iyi bir konuma ulaştığı söylenebilir. (Işık ve Uslu, 2012: 39)

Günümüzde kullanılan tanbur çalgısı, gövde ve sap boyutu oranı

açısından yaklaşık olarak 1/3 şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Üzerinde genellikle 8 tel olmakla beraber kimi icracılar tarafından 7 telli olarak kullanılmaktadır. Perdeleri genellikle misinadan sarılsa bile tercihen bağırsak kullanmakta mümkündür. Mızrapla çalınan bu çalgı için kaplumbağa kabuğu önemli bir malzemedir. Çünkü icracılar bu malzemeden yapılan mızrapları tercih etmektedirler. (Kakı, 2012: 17)

Tanbur Çalgısında Ses Üretimi

Tanbur çalgısı, gövde ve teller ile birbirine bağlanmış bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Tellere uygulanan kuvvetle oluşan titreşim, gövdenin de titreşmesini sağlayarak sesin güçlenmesini sağlar. Dolayısıyla gövdenin yapısal özellikleri ve gövde yapımında kullanılan malzemeler karakteristik tınının belirlenmesinde önemli rol oynar. (Eden, 2011: 9)

Akustik müzik kavramına uygun olarak karşımıza çıkan tanbur, icracılar tarafından da deneysel yöntemlerle test edilmektedir. Eski Yunancada akustik “işitme” anlamını taşımaktadır. Ses dalgalarının oluşumu, iletimi ve ölçüm yöntemlerini inceleyen bu bilimin temellerini filozof ve fizikçi Aristoteles atmıştır. Galileo, Pisagor, Newton, Hertz ve Edison gibi önemli birçok bilim insanı ses dalgalarının kuramsal ve deneysel yönlerini inceleyerek bu alana katkı sunmuşlardır. (Kurra, 2009: 2)

Çalgıların ses karakterlerinin belirlenmesinde, seçilen ağaç ve diğer malzemelerin önemli bir ölçü oluşturduğu düşünülmektedir. Kullanılan malzemelerin özkütle, esneklik gibi özelliklerinin yanı sıra gövde şekli ve belirli elemanların kalınlıkları da çalgıların seslerine etki edebilmektedir. (Değirmenli, 2017: 24)

Tanburda üst yüzey işlemi olarak cila, koruyuculuk, estetik ve sese etki bakımından önemli bir katmandır. Geleneksel olarak gomalak cila kullanılmakla beraber günümüzde selülozik vernik ve polyester vernik gibi cilalarda kullanılmaktadır. (Buyruklar, 2014: 53-54) Cila uygulamasında sazın sesinin kesilmemesi ve koruyuculuğun zayıf olmaması için kalınlığın dikkatli bir şekilde yapılması gerektiği görülmektedir. Çok kalın uygulanacak cila katmanı sazın volümünün düşük kalmasına sebep olacağı gibi çok ince olması da sesin istenilenden fazla yayılmasına sebep olabilmektedir. Dolayısıyla ideal cila katmanının ağacın yapısına göre uygun olarak ayarlanması ve uygulanması ses açısından önemli bir etki olarak görülebilir.

Gelene ksel tanbur icrasında ezgi genellikle en alt sırada bulunan iki tel üzerinde gerçekleştirilmektedir. Nadiren kullanılan üst teller ise rezonatör görevi görerek titreşmektedir. Bu etkiyle beraber tanbur çalgısının kendine has tını meydana gelmektedir. (Eden, 2011: 70)

Telli Çalgılarda Ses Üretimi

Tanbur çalgısının kendine has tınısının ortaya çıkmasında önemli bir etken olan rezonans yani öz titreşim, bir sisteme uygulanan anlık kuvvetten sonra oluşan serbest titreşimleri ifade etmek için kullanılan bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Her nesnenin kendi öz titreşimi bulunmaktadır. Öz titreşim enerjisi zamanla azalarak titreşim durma noktasına gelir. (Zeren, 1997: 36)

Nesnelerde titreşimler karmaşık bir biçimde meydana gelmektedir. Bu titreşimler basit bir uyumla titreşmemektedirler. İki ucundan sabitlenmiş bir telin titreşimi düşünüldüğünde tel temel frekansın yanı sıra başta frekansa da yayılım göstermektedir. Bu yayılım neticesinde ortaya çıkan diğer titreşimler, doğuşkan veya titreşim modları olarak adlandırılmaktadır. Doğuşkanlar, temel (fundamental) ve harmonik (uyumlu) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Temel doğuşkanlar en düşük sahip frekansa sahipken temelın tam iki katındaki üst doğuşkanlara ise harmonik adı verilmektedir. Ayrıca birbirinin iki katı olan harmoniklere de oktav denmektedir. (Eden, 2011: 8)

Tanbur çalgısında rezonatör görevi gören tellerin salınım özelliklerinin fazla olması ve çalgının fiziksel yapısı dolayısıyla zengin bir duyuma sahip olması gerek yapımcılar gerekse icracıların deneysel yöntemlerle akustik açıdan daha iyi bir netice aramalarına sebep olabilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tanbur çalgısı gerek yapımcılar gerekse icracılar tarafından dinamik bir değişim süreci içerisinde. Bu değişim sürecinin altında yatan en önemli sebep daha iyiye ulaşma isteğidir. Günümüzde birçok yapımcı gelişen yeni yöntemler sayesinde ses üretimi açısından daha zengin tanburlar üretmeyi

hedeflemektedir. İcracılar için ise sadece daha iyi bir ses elde etmek değil aynı zamanda icra açısından da daha rahat sazlar edinmek önemli bir durumdur.

Rezonans açısından çok zengin olan tanburda akordun sağlıklı bir şekilde yapılması ve korunması geleneksel burgularla her ne kadar mümkün olsa da, Wittner firmasının üretmiş olduğu geleneksel burgu görünümündeki mekanik burgular, özellikle icranın yoğun olarak yapıldığı en alt iki telde kullanılmasıyla daha rahat bir icraya olanak sağlayacaktır.

Tanburun ses üretimi açısından kullanılan en önemli yapı elemanlarından biri olan eşik, çok farklı ağaçlardan üretilmekle beraber ses üretimi için önemli bir iletken olmasıyla dikkate alınması gereken çok önemli bir parçadır. Ses tablasının eğimli olması, eşiğin yerine düzgün oturtulmasında en önemli zorluk olarak karşımıza çıkmaktadır. İyi oturtulmayan bir eşik ses üretimde kayıplara sebep olacaktır. Ayrıca eşik boyu yükseldikçe telleri daha gergin bir hale getireceğinden hem rezonans kayıpları yaşanacak hem de kapak üzerinde oluşan baskı artacaktır. Bunun sonucu olarak kapağın daha hızlı deformasyona uğraması ile karşılaşılabilir. Tanbur çalgısının genel olarak çok yüksek eşiklerle kullanılmasının tekrar gözden geçirilmesi çalgının uzun ömürlü kullanımı açısından önemlidir.

Çalışmamız tanbur çalgısı alanında yapılacak çalışmalar için bir kaynak olabileceği gibi yapısal olarak tanbur çalgısının ses gelişimine farklı bir yaklaşım ve farkındalık getirmektedir. Bu sayede sınırlı literatürün zenginleştirilmesi ve yeni bulgularla alanın hak ettiği değere ulaşması önemlidir.

KAYNAKÇA

Açın, C. (2002). *Tanbur Yapım Sanatı ve Sanatçıları*. Bilgi Basım Evi. İstanbul.

Akan, E. (2007) *Tanbur Metodu. Çağlar Mûsikî Yayınları*. İstanbul.

Aksüt, S. (1994). *Tanbur Metodu*. İnkılâp Kitabevi. İstanbul.

Aydemir, M. (2014). *Tanbur Metodu. Pan Yayıncılık*. İstanbul.

Buyruklar, A. T. (2014). *Kanun, Ud ve Tanburun 3/4 – 1/2 Boyutta Projelendirilmesi ve Yapımı*. Haliç Üniversitesi, Sanatta Yeterlik Tezi. İstanbul.

Değirmenli, E. (2017). *Türk Müziği Telli Çalgıların Akustik Analizlerinde Kullanılan Yöntemler*. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, Cilt:5/2, 2335.

Eden, A. (2011). *Geleneksel Türk Müziği Çalgılarından Tanbur'un Sanal Çalgı Kitaplığının Oluşturulması*. İnönü Üniversitesi. Doktora Tezi.

Galpin, W. F. (1937). *The Music of the Sumerians*. Cambridge University Press.

Güneygül, G. (2020). *Osmanlı Müzik Kaynaklarında Bozuk-Karadüzen Çalgıları ve Buzuki Çalgısının Karşılaştırılması*. Yegâh Mûsikî Dergisi, Cilt:3/1

Güneygül, G. (2020). *Türk Mûsikisinde Tanbur'un Karşılaştırmalı Form ve Perde Düzenleri*. Yegâh Mûsikî Dergisi, Cilt:3/2, s. 103-136.

Işık, S. T. ve Uslu, R. (2012). *Türk Müziğinde Ağaç ve Çalgı Yapım Bibliyografyası*. Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi, Yıl: 4, Sayı 2-2.

Kahyaoğlu, Y. (2017). *Uzun Sap Bağlama ve Tanburun Organolojik ve İcra Özellikleri Açısından Karşılaştırılması*. Atatürk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi. Erzurum.

Kakı, S. (2012). *Türk Makam Müziği Çalgılarından Tanbur'un Müzik Prodüksiyonu İçin Kayıt Yöntem ve Teknikleri*. İstanbul Teknik Üniversitesi. Doktora Tezi.

Karakaya, F. (1988). *Tanbur*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. Ankara, Cilt:39, s.553.

Kurra, S. (2009). *Çevre Gürültürüsü ve Yöntemi 1*. Başakşehir Üniversitesi Yayınları. İstanbul.

Öksüz, M. A. (1998). *Türk Mûsikisinde Tanbur Sazının Gelişimi*. Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Özdemir, U. U. (2009). *Bir Halk Çalgısının Sosyal ve Kültürel Kimlik Bağlamında İncelenmesi: Ehl-i Hak'ın Kutsal Sazı Tanbur*. Yıldız Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Tuğrul, O. (2020): *Günümüz Önemli Tanbur İcracılarının Uyguladıkları Etütlerin ve Egzersizlerin İncelenmesi*. Haliç Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi.

Tüfekçioğlu, S. (2021). *Gelibolulu Mustafa Ali'nin Mevaidü'n-Nefais Adlı Eserinde Türk algıları*. Rast Müzikoloji Dergisi. Vol: 9/1, s. 2479-2495.

Yıldırım, Z. (2019). *Kemençe, Tanbur, Ud, Kanun ve Bağlama algılarının 20. Yüzyılda Geçirdięi Fiziksel Değişimler*. İstanbul Teknik Üniversitesi, Doktora Tezi.

Zeren, A. (1997). *Müzik Fizięi*. Pan Yayınları. İstanbul.

TRT NAĞME RADYOSU'NDA YAYINLANAN PROGRAMLARIN TÜRK MÜZİĞİ KÜLTÜRÜ AKTARIMI AÇISINDAN ANALİZİ

Günce YALINKILIÇ

TRT Nağme, Dış Yapımcı

Arş. Gör. Erdinç YALINKILIÇ

Başkent Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı

Özet: Türkiye Cumhuriyeti adına yayınlar yapan bir kamu kuruluşu olan TRT'nin, bünyesinde barındırdığı radyolar günümüzde en çok dinlenen istasyonlar arasında yer almaktadır. Zengin bir çeşitliliğe sahip olan bu radyolar, Türkiye Cumhuriyeti'nin milli kimliği ve kültürünü tanıtmada önemli rol oynamaktadır. TRT Nağme Radyosu da 2009 yılından bu yana Türk müziği alanında yayınladığı programlarla milli kültürü ve müziği tanıtmaya amacı gütmektedir. Yapılan bu çalışmada, tematik bir kanal olan TRT Nağme'nin bir kamu yayın aracı olarak kuruluş vizyonunu sürdürme biçimi 2022-2023 yayın dönemi içerisinde bulunan programların içeriklerine göre ele alınmıştır. Kanalda, "kültür içerikli programlar"ın, "müzik akış programları"ndan sayıca daha az olduğu gözlemlenmiştir. Bu duruma sebep olan nedenler yasal, geleneksel ve yapımcı tercihleri açısından ele alınmıştır. TRT Nağme Radyosu'nda kültürel içerikli programlara ağırlık verilmesi yönündeki gerekçeler, TRT Kanunu ve mevzuatına dayandırılarak sunulmuştur. Çalışma, TRT Nağme'nin yayın yaptığı Geleneksel Türk Sanat Müziği türünde tanıtıcı ve geliştirici rol oynaması gerektiği hususuna dikkat çekmesi ve bunu uygulamasını engelleyen olguları ortaya çıkarması açısından önem taşımaktadır. Araştırma sonucunda, radyo bünyesindeki programlarda Geleneksel Türk Sanat Müziği kültürüne yer veren içeriklerin artırılmasının kültürel aktarım açısından önemli faydalar sağlayacağı düşünülmüş ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: TRT Nağme, Türk Sanat Müziği, Radyo Yayını, Kültürel Yayınlar, Türk Müziği Yayınları.

Abstract: The radios hosted by the Turkish Radio and Television Corporation (TRT), a public institution broadcasting on behalf of the Republic of Türkiye, stand out as some of the most listened-to stations today. These diverse radio channels play a significant role in introducing the national identity and culture of the Republic of Türkiye. Since 2009, TRT Nağme Radio has been dedicated to promoting national culture and music through its programs in the field of

Traditional Turkish Art Music. In this study, the approach of TRT Nağme, a thematic channel serving as a public broadcasting medium, has been examined based on the content of programs within the 2022–2023 broadcasting period. It has been observed that there are fewer “culture-themed programs” compared to “musicflow/musical content programs” on the channel. The reasons for this situation have been explored from legal, traditional, and producer preference perspectives. The justifications for emphasizing cultural content programs on TRT Nağme Radio have been presented based on TRT law and regulations. This study is crucial in highlighting the necessity for TRT Nağme to assume a promotional and developmental role in Traditional Turkish Art Music, the genre in which it broadcasts, and in uncovering the factors hindering its implementation. As a result of the research, it is suggested that increasing the content related to Traditional Turkish Art Music culture in radio programs would yield significant benefits for cultural transmission, and recommendations have been put forward.

Keywords: TRT Nagme, Traditional Turkish Art Music, Radio Broadcasts, Cultural Broadcasts, Traditional Turkish Art Music Broadcasts.

GİRİŞ

TRT, Türkiye Cumhuriyeti Devleti adına yayınlar yapan bir kamu kuruluşudur. TRT radyoları günümüzde en çok dinlenen istasyonlardır. Radyo kanallarındaki çeşitlilik, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin milli kültürünün kurulması ve tanıtılmasında önemli rol oynar (Resmî Gazete, 1983, Sayı: 18221 [2. mükerrer] 5. madde). Çalışmamıza konu olan TRT Nağme Radyosu, 2009 yılında bu görev anlayışıyla Türk sanat müziğini ve kültürünü aktarmak amacıyla yayına başlamıştır (TRT, 2023). Bu çalışmada, TRT Nağme radyosunun yayın anlayışı, 2022-2023 yayın dönemindeki programların içeriklerine göre incelenmiştir. Program içerikleri, TRT

resmi sayfası üzerinden ulaşılan bilgiler (TRT, 2023) ve dinleme yoluyla elde edilmiştir. İçeriğinde Türk sanat müziği kültürüyle ilgili anlatım ve açıklama bulunan programların oransal ağırlıkları tespit edilmiş ve bu programların yeterliliklerinin TRT Nağme radyosunun kuruluş amacıyla ne kadar örtüştüğü saptanmaya çalışılmıştır. Elde edilen verilere göre programların içerikleri göre iki gruba ayrılmıştır:

- 1) Kültürel İçerikli Programlar: Türk sanat müziği kültürü içerikli anlatım ve açıklamalı programlardır.
- 2) Müzik Akış Programları: Sadece müzik dinletisine yer verilen programlardır.

TRT Nağme radyosunun yayın akışı tasnifinden elde edilen bu veriler hakkında biri İstanbul, ikisi Ankara Radyosu'ndan olmak üzere; iki yapımcı ve bir Türk Sanat Müziği birim müdürüyle görüşme gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerde yapımcıların program öneri-hazırlık süreçleri, kurumsal işleyiş gibi hususlar aydınlatılarak “Kültürel İçerikli Programlar”ın azınlıkta olmasının sebepleri aranmıştır.

TRT Radyolarının Misyon, Vizyon ve Görevleri

TRT Radyolarının kuruluşundaki görevleri 2954 sayılı Türkiye Radyo Televizyon Kanununun 9. maddesine göre şunlardır (Resmî Gazete, 1983):

“(...) e) Yurt içine yapılacak; haber, kültür, bilim, sanat, eğlence ve benzeri türlerde eğitici, aydınlatıcı ve eğlendirici nitelikte her türlü yayınlarla, (...)

3. Milli eğitim ve milli kültürün geliştirilmesine, (...)

f) Yurtdışına yapılacak yayınlarla:

1. Devletin her alanda tanıtılmasına, (...) yardımcı olmaktır.”

TRT Nağme Radyosunun Tarihçesi

1 Mayıs 1964 tarihinde özel bir yasayla devlet adına radyo ve televizyon yayınlarını gerçekleştirmek üzere, tüzel kişiliğe sahip özerk bir kamu iktisadi teşebbüsü olarak Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) kuruldu. Kamu hizmeti yayıncılığının getirdiği sorumlulukla TRT, ülkemizin değerlerini, kültürünü, geçmişini anlatmak vizyonunu benimsedi ve bu vizyona bağlı olarak 2009 yılında TRT Nağme Radyosu'nu kurdu. (TRT, 2023)

RTÜK Radyo Dinleme Eğilimleri Araştırması Verileri

Çalışmada, RTÜK tarafından yürütülen Radyo Dinleme Araştırması'ndan faydalanılmıştır. 2019 tarihinde yapılan bu araştırmada, radyo yayınları hususundaki kamu eğilimleri ve radyo dinlemede meydana gelen önemli değişimleri ortaya koymak amaçlanmıştır. (RTÜK, 2020)

Tablo 35. En Çok Dinlenen Radyo İstasyonları (%)⁸²

Sorulara birden fazla cevap alındığından dolayı toplam %100'ü geçmektedir.

	Radyo İstasyonları	%
1	KRAL FM	32,7
2	TRT RADYOLARI	31,5
3	POWER TÜRK	11,9
4	SÜPER FM	9,0
5	SLOW TÜRK	8,8
6	JOY TÜRK FM	8,7
7	POWER FM	8,5
8	BEST FM	8,2
9	KRAL POP	7,8
10	RADYO FENOMEN	6,8

Şekil 1: RTÜK Araştırmasına Göre Türk Toplumunda Radyo Dinleme Eğilimleri (RTÜK, 2020)

Tablo 40. Program Türlerinin En Çok Dinlenildiği İstasyonlar (%)

2007-2009 -2014 - 2019 Karşılaştırma

	2007	2009	2014	2019
Spor Müsabakaları	40,0 TRT	46,0 TRT	48,4 TRT	51,8 TRT
Dini Programlar	12,1 TRT	24,4 TRT	18,0 TRT	23,2 TRT
Ekonomi Programları	38,9 TRT	54,6 TRT	46,4 TRT	45,7 TRT
DJ / Talk Show Programları	13,4 TRT	20,2 TRT	14,6 TRT	14,4 TRT
Kültür - Sanat Programları	37,8 TRT	54,1 TRT	44,0 TRT	43,3 TRT
Radyo tiyatroları	58,7 TRT	71,8 TRT	44,8 TRT	56,8 TRT

**Şekil 2: RTÜK Araştırmasında Program Türlerine Göre Radyo Tercihleri
(RTÜK, 2020)**

Tablo 42. Müzik Türlerinin En Çok Dinlenildiği İstasyonlar (%)

2007 - 2009 - 2014 - 2019 Karşılaştırma

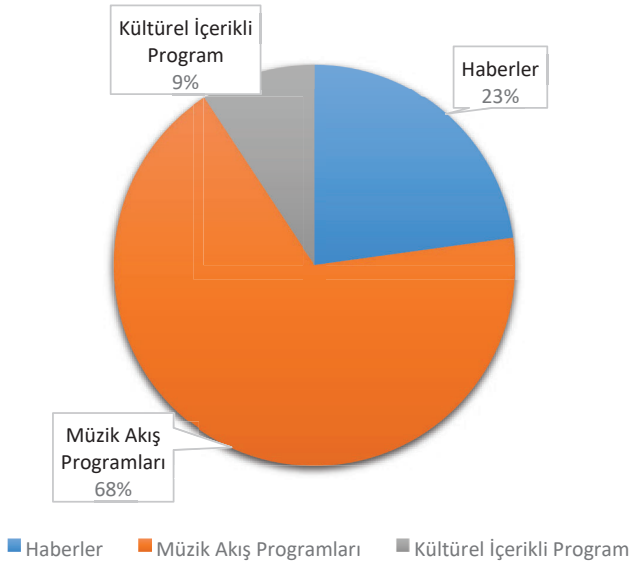
	2007	2009	2014	2019
Yerli Pop Müzik	16,2 SÜPER FM	19,4 KRAL FM	19,0 KRAL POP	16,4 KRAL FM
Arabesk Müzik	51,4 KRAL FM	50,5 KRAL FM	36,2 KRAL FM	45,7 KRAL FM
Türk Halk Müziği/Türküler	29,5 TRT	41,3 TRT	39,3 TRT	41,2 TRT
Türk Sanat Müziği	41,6 TRT	48,3 TRT	47,7 TRT	43,9 TRT
Yabancı Müzik	19,9 POWER FM	24,0 POWER FM	26,8 METRO FM	17,4 NUMBER 1
Özgün Müzik	19,5 KRAL FM	19,5 KRAL FM	14,6 TRT	14,8 TRT
İlahi ve Dini Müzik	9,9 TRT	17,7 TRT	13,2 TRT	12,3 TRT

**Şekil 3: RTÜK Araştırmasında Müzik Türüne Göre En Çok Dinlenen
İstasyonlar (RTÜK, 2020)**

Tablolara göre TRT radyoları Kültür-Sanat alanında en çok dinlenen radyolar olup, Türk Sanat Müziği türünde de en çok tercih edilen istasyondur. Çalışmamıza konu olan ve Türk sanat müziği alanındaki yayınların büyük bir kısmını üstlenen TRT Nağme Radyosu’nun, Türk sanat müziği kültürünü aktarma konusunda sorumluluk taşıdığını söylemek mümkündür.

TRT Nağme Radyosu 2022-2023 Dönemi Programlarına İlişkin Elde Edilen Veriler

TRT Nağme radyosunda her gün farklı sayıda olmak üzere haftada toplam 184 program yayınlanmaktadır (TRT, 2023). Haftanın her günü 6 yayın olmak üzere toplam 42 kez yayınlanan “Haberler” programı dışında kanalın temasına uygun 142 program bulunmaktadır. Bu programların 125’i “Müzik Akış Programı” iken “Kültürel İçerikli Program” sayısı 17’dir.

Şekil 4: TRT Nağme 2022-2023 Program İçerik Oranları

TRT Nağme Programları Üzerine Görüşmeler¹

1) Kısaca kendinizden, TRT Nağme'deki görevinizden ve çalışma hayatınızdan bahseder misiniz?

Kurum Çalışanı I: Ankara Radyosu Türk Sanat Müziği müdürüyüm. Çalışmalarına Ankara Radyosu Türk Sanat Müziği Korosu'nda başladım. Gençlik Korosu'nda ve sonra TRT Nağme'de program yaparak devam ettim. 2018 yılında da TSM biriminden sorumlu müdür olarak atandım.

Kurum Çalışanı II: 1993 yılından beri TRT Ankara Radyosu'nda görev yapıyorum. 2009 yılında açılan TRT Nağme kanalında açıldığı yıldan beri yapımcılık görevini üstleniyorum. Daha öncesinde Radyo-4 kanalında programlar yapıyordum. Orası karma, Türk sanat müziği ve Türk halk müziği içerikli yayınları yapan bir kanaldı, ben de oradaydım. Ardından TRT Nağme kuruldu ve o zamandan beri ben de bu kanaldayım.

Kurum Çalışanı III: 2019 yılından beri İstanbul Radyosu Türk Sanat Müziği müdürlüğünde TRT Nağme kanalında yapım sorumlusu unvanıyla çalışıyorum.

2) TRT Nağme'de yayınlanan hangi programların yapımcılığını üstleniyorsunuz?

Kurum Çalışanı I: Dilek Pınarı, Sizin İçin Seçtiklerimiz, Hoş Vefa, Hoş Sada programlarını yaptım.

Kurum Çalışanı II: Şu an, pazartesi günü canlı yayınlanan, 12:05'ten 13:00'a kadar süren Hoş Sada programını yapıyorum. Cuma günü yine Hoş Sada programlarını yapıyorum. Toplu bir program, şef ve koro eşliğinde canlı yayınlar oluyor. Pazartesi günü 13:00'dan 14:00'a kadar süren Zamansız Şarkılar programını yapıyorum. Çarşamba günü yine 13:00-14:00 arasındaki Dilimizdeki Şarkılar programını yapıyorum. Cumartesi günü Arşivdeki Hatıralar programını yapıyorum. O biraz daha farklı, açıklamalı bir program.

¹ Görüşmeler şu tarihlerde gerçekleştirilmiştir: (Kurum Çalışanı I, 25.11.2023; Kurum Çalışanı II, 23.06.2023; Kurum Çalışanı III, 25.11.2023)

Kurum Çalışanı III: Bu Benim Şarkım, Sazla Sözle Muhabbetle, Hem Sazdan Hem Sözden, Akşamın Sesi ve sezonda Radyo Sanatçıları Konseri programlarının yapımcılığını üstleniyorum. Radyo Sanatçıları Konseri televizyonla ortak yapım olarak ilerliyor.

3) “Hoş Vefa” programınızdan bahsedebilir misiniz?

Kurum Çalışanı I: Hoş Vefa programı Ankara Radyosu’nda yetişmiş, emek vermiş sanatçıları işleyen bir programdı. Hayatlarıyla, Ankara Radyosu’ndaki yıllarıyla, çalışmaları, eğitimlerini içeren bir vefa örneğiydi. O günlerde olan arkadaşlıkları ve hatıralarıyla program işlerdik. Bu onların yaşadıkları üzerineydi. Bir araştırma programı değildi.

4) “Arşivdeki Hatıralar” programınızdan bahsedebilir misiniz?

Kurum Çalışanı II: Arşivdeki Hatıralar’da Radyo Haftası Dergisi var. Sanıyorum ki 1945’lerde yayın hayatına başlamış ve 60’lı yıllara kadar devam etmiş. İçeriği magazin ağırlıklı bir dergi. Bu dergide İstanbul, Ankara ve İzmir Radyoları sanatçılarıyla yapılan röportajlar, kısa haberler gibi şeyler var. Söylediğim gibi, magazin ağırlıklı. Ben de dergideki haberleri oradan derliyorum ve haberlerde konusu geçen sanatçılardan, eğer ses sanatçısıysa şarkılarını, saz sanatçısıyla, besteciye, mesleğine göre bestesini, icra ettiği sazını, aralara uygun müzikleri vererek, serperek 1 saatlik bir program hazırlıyorum.

5) “Sazla Sözle Muhabbetle” programınızdan bahsedebilir misiniz?

Kurum Çalışanı III: Sazla Sözle Muhabbetle aslında benim bir yapım sorumlusu olarak hazırlık aşamasında yardımcı olduğum bir program. Aslen radyomuzun iki değerli sanatçısı Çiğdem Yarkın ve Gül Yazıcı hazırlayıp sunuyorlar. Kendileri her hafta bestekar, makam/makam ailesi veya özel bayramlar gibi temalar üzerinden repertuar hazırlıyorlar. Uygun metinleri de ben yazıyor, montaj gibi süreçleriyle ilgileniyorum.

6) Programlarınızda yer alacak kültürel içerikleri hazırlarken, nasıl bir süreç izliyorsunuz?

Kurum Çalışanı I: O günün şartlarında, o günün gündeminde sanatçının, belki vefat etmişse, bunun üzerine ya da kendilerinin müsaitliği, çevresinden konuk alacağım kişilerin müsaitliği ön planda olurdu. Kişilerin yaşlı olmaları, rahatsızlıklarının olmaları büyük bir etkendi. Genelde kırmadılar. Programı işlerken kendileriyle ilgili konuşacak kişilerin de stüdyoya konuk gelmeleri bizim için büyük yardımcı bir etkendi. Eğer stüdyoya konuk edemezsek telefonla kendilerine ulaştık. Bu şekilde onların anlattıklarıyla programı işlemeye çalıştık.

Kurum Çalışanı II: Aslında Türk müziği dediğimiz şey hem Türk sanat müziği hem de Türk halk müziği oluyor, yani Türk müziği dediğinizde ikisi farklı birer tür. Elbette ki Arşivdeki Hatıralar'da da bunu gözeterek, biraz daha araştırmaya yönelerek, dergileri karıştırarak, haberleri derleyen ve içerisindeki müzikleri dinleyiciye uygun olup olmadığı konusunda ayırt ederek ilerlediğim bir program. Ufak hikayeleri, röportajları da katıp müzikle eğlendirmek de gerekli. Bunu yaparken de o dönemin sanatçılarından eserlerin icralarına yer verirsiniz zaten o dönemde neler yapılmış, neler edilmiş programın içeriği buna yönelik, bunu gösteren oluyor. Tabii ki kültürle alakalı tek programımız bu değil. Ben bir yapımcı olarak kendi adıma şuna inanıyorum, Türk müziğini en doğru şekilde nasıl verebileceğinize mutlaka gayret etmeniz lazım. Bu kültür için yapılmış ilk adımdır. Elbette açıklama da olmalı, Türk müziğinin kültürüyle ilgili bilgilere yer verilmeli. Her zaman yapılmalı üstelik, sadece bu dönemde değil. Ama müzik bir kültürdür zaten. Bunu en iyi şekilde verirsiniz, siz de kültüre hizmet etmiş olursunuz. Bunun yanında tabii ki araştırmalar yapmak, eski dergileri, bulduğum kaynakları karıştırmak, daha önceki programlarda bizden çok daha önce bu mesleği yapmış abi ablalarımızın yaptığı programlara bakmak, onların neler yaptığını, neler yazdıklarını karıştırıp göz gezdirmek, bilgi sahibi olarak ilerlemek de yaptığım çalışmaların bir kısmı.

Kurum Çalışanı III: Öncelikle internetten, güvenilir kaynaklardan bilgi toplayarak ön hazırlık yapıyorum. Birçok kaynak arasında karşılaştırma yapıyorum. Bir tutarsızlık

sezersem, başvuracak büyüklerim oluyor sanat camiasından, akademik camiadan... Sorarak, tutarlı bir hale getirerek metnimi hazırlıyorum.

7) TRT Nağme Radyosu'nda yapımcılar kültürel içerikli programların artırılması konusunda teşvik ediliyor mu?

Kurum Çalışanı I: Ediliyorlar ama üzerlerindeki işlerin yoğunluğundan dolayı çok eğilemiyorlar. Onlar da istiyor aslında ama şu anda çok da zaman ayıramıyorlar. Bir tane program var, Arşivdeki Hatıralar diye, onda kültürel içerik işleniyor.

Kurum Çalışanı II: Tabii ki ediliyor. Elbette biz de istiyoruz TRT Nağme'de açıklamalı programların olmasını, fakat 24 saat yayın yapan bir kanal burası... İstanbul, Ankara, İzmir ve Antalya Radyosu ile ortaklaşa devam ediyoruz. Yayınların büyük kısmını İstanbul, Ankara dönüşümlü olarak yapıyoruz. Dolayısıyla saatler önemli oluyor burada. Radyo Dairesi'nin kendi istediği programlar var, bizim yapımcılar olarak önerdiğimiz programlar var. Dolayısıyla yoğunluk oluyor ve programlarımız için istediğimiz gibi özenli hazırlanamayabiliyoruz ve çok iyi hazırlanamadığımız programları yapmayı ben doğru bulmuyorum. Hepimizin içimizde metin yazmayı, araştırma yapmayı ve araştırmalarımızda bulduklarımızı paylaşmayı istiyoruz. Fakat süresi daha az metinli, daha çok müzik içerikli programlar yapmaya yöneldik son dönemde. Ama tabii ki gelecekte de bunu sürdürmeyi, kültürü tanıtacak öğeleri barındıran programları daha fazla yapmayı isteriz.

Kurum Çalışanı III: TRT Nağme'de iç yapımcının görevi verilen yayın saatini doldurmak. Tabii ki kültürel anlatımlı şeylerle doldurmayı yapımcı da ister ama o metnin seviyesi değişebilir. Bu sebeple öncelik, yayını müzikle doldurmak oluyor.

8) Kültürü tanıtan, açıklamalı programlar içeren bir program yapmak ile sadece müzik akışı olan bir program hazırlamak arasında, bir yapımcı açısından ne tür farklar vardır?

Kurum Çalışanı I: Şöyle bir fark var, müziği de araştırıyorsun. Uyumlu olması, makamsal özellikleri, dinleyicinin beğenilerinin göz önüne alınması ve kültürü doğru yaşatan müziklerin okunması önem arz ediyor. Dikkat ediyoruz. Ama içeriği kültürel, musikinin mirasının aktarılması, bilgi vermesi ve musikinin gençlere sevdirmesi gibi konularda araştırma yapmak daha fazla zaman alıyor. Süreci daha uzun olan bir araştırma gerektiriyor. Dolayısıyla müzik akış programına nazaran daha fazla vakit kaybediyorsun.

Kurum Çalışanı II: İkisinin de farklı çalışma yöntemleri var. Kültürel içerikte bir şeyler hazırlayacaksanız eğer konuyla alakalı araştırma yapmalı ve buna vakit ayırmalısınız. Farklı kaynaklar araştıracaksınız, ardından ortaya belirli bir metin çıkacak, o çıkan metne uygun şarkıları bulup seçeceksiniz. Bu tür hazırlık süreci var. Ama sadece müziğe yönelik, içerisinde açıklama barındırmayan bir program yapacaksanız dahi yine de araştırma yapmanız önemli demektir. Çünkü eserlerin bestecisi, güftecisi, makamı arkaya arkaya gelebilir mi, gelirse uyuşur mu, peşrev gerekir mi başına bunları bilmek gerekir. Yayının da saati kaç olacak ise şarkılar daha mı hafif olmalı, daha enerjik mi olmalı, klasik bir takım mı olmalı, hazırladığınız listede bunlara dikkat ederek çalışmalarınızı yapmanız mümkün. Böylece ortaya özenli bir program çıkmış olur, içeriği ne olursa olsun.

Kurum Çalışanı III: Müzik akış programı hazırlamak nispeten daha kolay olur. Çünkü aklınızda bir konsept belirler, kendinizce uygun gördüğünüz eserleri art arda verirsiniz. Bunun hazırlık süreci çalma-listesi yapmak, seslendirmesini yapmak ve montajdır. Canlı yayın ise zaten olup biter. Ama kültürel içerik hazırlamak olduğu zaman, sağlıklı bir araştırma gereklidir. Ve vakitle yarışılıyorsunuz. Bu vakte sığdığı kadar internetten, akademik kaynaklardan teyit ederek bilgi toplayarak doğru bilgiye ulaştığınıza inandığınızda programınızı hazırlayabiliyorsunuz. Diğer süreçler yine aynı işliyor, aradaki fark budur. Bu sebeple kültürel içerikli programlar hazırlamak biraz daha çetrefilli olabiliyor.

9) Türk Müziği kültürünü tanıtan, anlatımlı içeriklerin olduğu programlardan, dinleyiciler mutlaka bir şeyler öğreniyor diyebilir miyiz?

Kurum Çalışanı I: Kesinlikle böyle geri dönüşler oluyor. Arayıp teşekkür ediyorlar. Özel gün veya haftalarda ya da eski yıllara ait bilgiler sanatçılarla ilgili anekdotlar minik bilgiler dinleyicinin hoşuna gidiyor. Bunu zaten bilen, ilgisi olan, takip eden kişiler daha çok kaçırmıyor. Onlardan da olumlu ve güzel sonuçlar alıyoruz.

Kurum Çalışanı II: Mutlaka. Çünkü TRT'nin zaten hem radyolarının hem de televizyonlarının öyle bir misyonu vardır. Müziğimiz zaten kültürümüzdür. Bizim, TRT Nağme kanalı olarak söylüyorum, bunu yaşatmak, devam ettirmek, sevdirmek, asli görevimizdir. Bu sebeple de elimizden geldiği kadar bunları doğru şekilde yayınlıyor ve dinleyicilerle buluşturuyor olmak bile bir hizmettir. Bunun için de yapımcılar olarak elimizden geleni daima yapmaktayız.

Kurum Çalışanı III: Elbette oluyor. Çok sevilen, bilinen klasik veya başka dönemlerden bir bestecinin hiç okunmamış eserini seslendiriyor sanatçılarımız. Bunu duyan musiki meraklıları altın bulmuş gibi oluyorlar. “Böyle bir eser mi var, ilk defa duyduk” diyorlar. Tabii ki dönüşler alıyor, dikkat çektiğini deneyimliyoruz.

10) Türk Müziği kültürünü tanıtan programların müzik akış programlarına göre daha az sayıda olmasını neye bağlıyorsunuz?

Kurum Çalışanı I: Zaman yetersizliğine bağlıyorum. Tek programı olan insan kendini sadece ona araştırmaya verebilir. Tabii prodüktörün metin yazması da var. %30 oranı da var², biraz dinleyiciyi sıkmadan haber vermek gerek. Mesela minik bilgiler vererek dikkat çekerek devamında müzik dinletmek hoş bir şey aslında. İnsanların dinleme oranı ölçüldüğünde

² Söz konusu %30 oranı TRT Nağme radyosunda müziğin devamlı duyulması amacını güden, programlardaki anlatım sürelerinin toplam program süresinin en fazla %30'u kadar olması gerektiğiyle ilgili bir uygulamadır.

okulda ilk 5-10 dakika ilgi daha fazla oluyor. Sürekli anlatılan bir şey bir müddet sonra insanların dikkatini dağıtıyor ve dinleyici kaybediyorsun. Müzik çalan yere yöneliyor. Bunun için de küçük bilgiler verip müziğe bağlamak dinleyicinin kopmasını engelliyor, hoş vakit geçirmesini sağlıyor ve belki de öğrenmesini de kolaylaştırıyor. O bilgiyi öğreniyor, arkasından müzik dinliyor, yine bir kısa bilgiyle dikkat çekilmiş ve sohbet devam etmiş oluyor. Ben insanların dikkatini çektiğini düşünüyorum bu şekilde programların. Böyle işlenmesinin daha iyi olduğu düşüncesindeyim.

Kurum Çalışanı III: İç yapımcının görevi daha önce belirttiğim gibi yayın saatini doldurmak. Zamanla yarışınca ve birden fazla programla ilgilenince bu zor oluyor. Bazen haftada 5-6 program hazırlamak gerekiyor. Ortalama

1 saat olduğunu düşünsek bile 6-7 saat program çıkarmak zor olabiliyor. Hal böyle olunca kültürel içerikli programları hazırlamak dış yapımdan üzerinden ilerleyen bir hal alıyor.

11) Bir program önerisi yapacağınız zaman ilk olarak kültürel içerikte olmasını mı, yoksa müzik akışını mı önemsiyorsunuz?

Kurum Çalışanı II: Bu durum şöyle, önereceğiniz programa bağlı ilerliyor. Bir öneride bulunacağınız zaman, kafanızda hazırda bir proje olmalı ve bunu kime yönelik yapacağınız belli olmalı. Çünkü bu çok önemlidir. Bir programı kimlere yaptığınız çok önemli bir konudur. Gençlere yönelik bir program mı, çocukların ilgisini çekecek bir program mı ya da genel dinleyici, belirli bir yaş ortalamasının üstü mü? Çünkü içerikleriniz hitap ettiğiniz dinleyici kesimine göre şekilleniyor. Kültürel içerik verip vermeyeceğiniz veya verecekseniz ne kadar üzerinde duracağınız böyle şekilleniyor. Ve tabii ki, programın yayınlanacağı saat ve müzik çok çok önemli. Çünkü TRT Nağme Radyosu bir müzik kanalıdır sonuçta. Türk müziği yayınları yapmakla görevli bir müzik kanalı. Bu sebeple hem hitap edilen dinleyici yani hedef kitlesi hem de programın hangi saatte yayınlanacağı bu tercihi yaparken öne çıkıyor. Müzik akışı da çok önemlidir. Önemli çünkü her

türden şeyi yayınlamayız TRT Nağme’de. Belirli bir seviyesi olmak durumundadır her zaman. Denetimden geçmiş olmalı ve doğru şeyler olmalı. Bunları göz önünde bulundurduğunuz zaman her iki türde yayın da önem arz ediyor.

Görüşme Değerlendirmeleri

TRT Nağme Radyosu yapımcıları ve birim müdürüyle yapılan görüşmelerde sorulan açık uçlu sorulardan elde edilen bilgilere göre;

- i. Programın içeriği belirlenirken programın yayın saati ve hedef kitlesi gözötilmektedir.
- ii. Yapımcıların “müzik akış” programlarını tercih etmesinde yayın yoğunluğu önemli rol oynamaktadır. Bir yapımcının üzerinde fazla yayın yükü olması, “kültürel içerikli” programların gerektirdiği geniş hazırlık sürecini etkilemektedir.
- iii. Bir müzik kanalı olarak kurulan TRT Nağme radyosunda müzik yayınının sürdürölmesi amacıyla, programlardaki anlatım süresinin, toplam program süresinin %30’unu geçmemesi gerekmektedir.
- iv. Dinleyicilerin kültürel içerikli programları takip ettiği, yayın organlarından ve kişisel iletişim araçlarıyla olumlu geri dönüşler verdiği de görüşmeden çıkarılan sonuçlar arasındadır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Çalışmamızda ilk olarak, RTÜK verileri ele alınarak, radyo dinleme durumları tespit edilmiştir. Türk sanat müziği alanında en çok tercih edilen radyonun TRT istasyonları olması sebebiyle, yayınlarını bu türde yapan TRT Nağme’nin alanında öncü olduğu görölmektedir.

TRT Nağme kanalındaki yapımcıların yayın yoğunlukları sebebiyle, kültürel içerikli programlar hazırlama tercihlerinin geri planda kaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yayıncıların bu tür programları hazırlayabilmeleri için gerekli araştırma ve hazırlık süreçlerine sahip olması gerektiği düşünölmektedir.

Bir müzik kanalı olan TRT Nağme’de uygulanan “%30 sözlü içerik politikasının” kültürel içerikli programların azalmasında rol oynadığını söylemek mümkündür. TRT Nağme dinleyicilerinin dinleme alışkanlıklarını saptamak amacıyla kapsamlı araştırmalar yapılması önerilmektedir.

Geleneksel kültürümüzün önemli bir kolu olan Türk Sanat Müziği'nin gelecek kuşaklara kültürel ve bilgisel açıdan ulaştırılması için “kültürel içerikli programların” arttırılmasının önemli yararlar sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Kurum Çalışanı I. (2023, 11 25). TRT Nağme Programlarının İçeriği Hakkında Görüşme. (G. Yalınkılıç, Röportaj Yapan)

Kurum Çalışanı II. (2023, 06 23). TRT Nağme Programlarının İçeriği Hakkında Görüşme. (G. Yalınkılıç, Röportaj Yapan)

Kurum Çalışanı III. (2023, 11 25). TRT Nağme Programlarının İçeriği Hakkında Görüşme. (G. Yalınkılıç, Röportaj Yapan)

Resmî Gazete, 18221 (2.Mükerrer) (11 14, 1983). T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2954&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden alındı

RTÜK. (2020). *Radyo Dinleme Eğilimleri Araştırması 2019*. Ankara: T.C. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Kamuoyu, Yayın Araştırmaları ve Ölçme Dairesi Başkanlığı.

TRT. (2023, 06 10). *TRT Kurumsal*. TRT: <https://www.trt.net.tr/kurumsal/tarihce> adresinden alındı

TRT. (2023, 6 10). *Yayın Akışı, TRT Nağme*. Radyo TRT :

<https://radyo.trt.net.tr/yayin-akisi> adresinden alındı

